

Fimmtudaginn 26. september 1996.

Nr. 187/1995.

**Trésmiðjan K 14 hf.**

(Erla Árnadóttir hrl.)

gegn

**Sameinaða lífeyrissjóðnum**

(Guðjón Ármann Jónsson hdl.)

Lífeyrissjóðir. Stjórnarskrá. Mannréttindasáttmáli Evrópu. Félaga-frelsi. Sératkvæði.

**Dómur Hæstaréttar.**

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Haraldur Henrysson, Guðrún Erlendsdóttir, Hjörtur Torfason, Hrafn Bragason og Pétur Kr. Hafstein.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 2. júní 1995. Hann krefst sýknu af öllum kröfum stefnda og málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti, til vara, að hann verði aðeins dæmdur til greiðslu 328.156 króna með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 af nánar tilgreindum fjárhæðum frá 10. nóvember 1989 til greiðsludags, allt að frádregnum 1.224,50 krónum, en að málskostnaður verði þá felldur niður.

Stefndi krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

**I.**

Ágreiningur máls þessa lýtur að því, hvort áfrýjanda hafi verið skylt að standa skil á greiðslu lífeyrissjóðsiðgjalds til stefnda vegna þriggja starfsmanna sinna, sem jafnframt voru stjórnarmenn og hluthafar. Fjárhæð kröfugerðar stefnda miðast við iðgjaldshluta launþega, þ. e. 4% af launum mannanna hjá áfrýjanda á kröfugerðartímanum. Ekki er deilt um fjárhæðir að öðru leyti en því, að áfrýjandi heldur því fram, að kröfur stefnda, sem gjaldféllu í febrúar til október 1989, séu of seint fram komnar eða að minnsta kosti fyrndar, og er varakrafa hans á því reist. Mennirnir hafa á þeim tíma, sem kröfugerð stefnda nær til, greitt iðgjöld í Frjálsa lífeyrissjóðinn.

## II.

Samkvæmt 2. gr. laga um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda nr. 55/1980 er öllum launamönnum og þeim, sem stunda atvinnurekstur eða sjálfstæða starfsemi, rétt og skylt að eiga aðild að lífeyrissjóði sinnar starfsstéttar eða starfshóps, enda starfi sjóðurinn samkvæmt sérstökum lögum eða reglugerð, sem fjármálaráðuneytið hefur staðfest. Atvinnurekendum er skylt að halda eftir af launum starfsfólks síns iðgjaldshluta þess og standa hlutaðeigandi lífeyrissjóði skil á honum ásamt mótfamlagi sínu. Skjóta skal ágreiningi um, til hvaða lífeyrissjóðs skuli greitt, til fjármálaráðuneytisins. Samkvæmt greinargerð með lögnum var tilgangur þeirra sá að tryggja, að allir starfandi menn bæru á sama hátt kostnað af lífeyristryggingum, eftir að nær öllum landsmönnum hafði verið tryggður lágmarksréttur til eftirlauna. Með frumvarpinu var stefnt að því að koma á almenntri aðild allra starfandi manna að lífeyrissjóðum.

Í lögum nr. 55/1980 felst samkvæmt framansögðu ótvíræð laga-skylda fyrir alla landsmenn til að vera í lífeyrissjóði. Löggjöf þessi á að leiða til almannaheilla, og er tilgangur hennar meðal annars sá, að réttur til lífeyristrygginga verði byggður á sem jöfnustum forsendum. Slíkar almennar takmarkanir að lögum eru ekki andstæðar mannréttindaákvæðum íslensku stjórnarskrárinnar nr. 33/1944 með áorðnum breytingum. Áfrýjandi er atvinnurekandi og bar því samkvæmt greindu ákvæði 2. gr. laga nr. 55/1980 að standa skil á iðgjöldum starfsmanna sinna, og er hann því réttur aðili máls þessa. Fram er komið, að áfrýjandi stundar atvinnurekstur, sem fellur undir starfssvið stefnda. Hann hefur ekki skotið ágreiningi vegna greiðslu til stefnda til úrskurðar fjármálaráðuneytisins. Dómstólar hafa talið, að sams konar ákvæði um úrskurðarvald fjármálaráðuneytis í lögum nr. 9/1974 um starfskjör launþega o. fl., sem áður giltu á þessu sviði, bæri að skilja svo, að það ætti einungis við um ágreining lífeyrissjóða sín í milli, en ekki um gjaldskyldu vinnuveitenda almennt, sbr. H. 1981, 1150. Veldur það stefnda ekki máls-spjöllum, að hann hefur ekki borið ágreining þessa máls undir fjármálaráðuneytið.

## III.

Áfrýjandi ber það fyrir sig auk þess, sem áður er að vikið, að starfsmenn sínir hafi með því að greiða iðgjald til Frjálsa lífeyrissjóðsins fullnægt skyldu til lífeyristryggingar samkvæmt lögum nr. 55/1980. Telur hann, að samkvæmt 73. gr. stjórnarskrárinnar, sem gildi um félagafrelsi, þegar mál þetta var höfðað í héraði, og 11. gr. Evrópuráðssamningsins um verndun mannréttinda og mannfrelsis, sbr. lög nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu, hafi þeir að minnsta kosti mátt inna skyldu sína af hendi til hvaða lífeyrissjóðs, sem væri, hafi fjármálaráðuneytið staðfest reglugerð hans. Af hálfu stefnda er því haldið fram, og er þá vitnað til 3. gr. laga nr. 55/1980, að launþegar áfrýjanda geti ekki valið sér sjóð, þar sem þeir starfi á því sviði, sem aðild að stefnda nái til, og eigi þannig sjálfsgöða aðild að honum.

Stefndi er lífeyrissjóður, sem starfar samkvæmt lögum nr. 55/1980. Launþegar áfrýjanda voru aðilar að Lífeyrissjóði byggingarmanna, sem er einn af þeim sjóðum, er sameinaðir voru í stefnda. Ekki er fram komið, að stefndi geti ekki tryggt launþegum áfrýjanda þau lífeyrisréttindi, sem lög nr. 55/1980 stefna að. Skylduaðild að lífeyrissjóði hamlar því ekki, að kaupa megi viðbóttaréttindi hjá öðrum. Samkvæmt því, sem að framan er sagt, er stofnað til lífeyrissjóða eins og stefnda að lögum til hagsbóta fyrir aðila sjóðanna og til að ná fram ákveðnu þjóðfélagslegu markmiði, en hér er um samtryggingarsjóði að ræða. Lögjafinn hefur talið, að hætta sé á, að þetta þjóðfélagslega markmið náist ekki og að hagsmunir annarra rétthafa í sjóðunum verði fyrir borð bornir, megi ganga úr þeim og í að vild. Eins og hér hagar til, þykir áfrýjandi ekki hafa sýnt fram á, að sú takmörkun á valfrelsi starfsmannanna um lífeyrissjóð, sem fólgin er í skylduaðild launþega hans að stefnda samkvæmt lögum nr. 55/1980, verði ekki samræmd áður gildandi ákvæði stjórnarskrár um félagafrelsi, sbr. núgildandi ákvæði 2. mgr. 74. gr. stjórnarskrárinnar.

## IV.

Niðurstaða máls þessa verður samkvæmt framansögðu sú, að áfrýjanda beri að greiða lífeyristillag launþega sinna til stefnda, svo sem krafist er. Á það ber að fallast með héraðsdómi, að mótmæli áfrýjanda við endanlegum fjárhæðum kröfugerðar stefnda hafi ver-

ið of seint fram komin. Hann hefur ekki haft uppi frekari mótmæli við tölulegri niðurstöðu héraðsdóms, og ber að staðfesta hann.

Samkvæmt þessari niðurstöðu ber áfrýjanda að greiða stefnda málskostnað fyrir Hæstarétti, svo sem nánar greinir í dómsorði.

### D ó m s o r ð :

Hinn áfrýjaði dómur skal vera óraskaður.

Áfrýjandi, Trésmiðjan K 14 hf., greiði stefnda, Sameinaða lífeyrissjóðnum, 200.000 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

### S é r a t k v æ ð i Péturs Kr. Hafstein

Pótt aðild að lífeyrissjóðum sé lögskipuð og fjármálaráðuneytið þurfi að staðfesta reglugerðir þeirra, hafa þeir eigi að síður ýmis einkaréttarleg einkenni og ríkulegt forræði í eigin málum. Frumskylda þeirra er að gæta hagsmuna félaga sinna og um leið þeirra almannahagsmuna, sem eru forsenda skylduaðildar. Verður að telja, að sú réttindavernd, sem ákvæði íslensku stjórnarskrárinnar og Mannréttindasáttmála Evrópu um félagafrelsi eiga að tryggja, nái til lífeyrissjóða. Þau ákvæði verður almennt að skýra svo, að réttur manna til að standa utan félaga sé einnig varinn.

Skylduaðild að lífeyrissjóðum felur í sér skerðingu á sjálfsákvörðunarrétti. Skerðingin er almenn og réttlætist af ríkum almannahagsmunum. Hún brýtur ekki í bága við núgildandi 74. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. áður 73. gr., eða 11. gr. Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994. Það er hins vegar sérstakt álitaefni, hvort þessi réttindaákvæði standi því í vegi, að hömlur verði lagðar á frelsi manna til að velja milli sjóða, sem hlotið hafa staðfestingu fjármálaráðuneytisins. Við það mat verður einkum að hafa að leiðarljósi, að réttindaskerðing borgaranna sé eins takmörkuð og kostur er.

Löggjafinn hefur tekið þá ákvörðun að skylda landsmenn til aðildar að lífeyrissjóðum í því skyni að ná ákveðnu samfélagslegu markmiði við mótun þjóðskipulagsins. Það kann að vera, að hagsmunum ákveðinna sjóða yrði teft í tvísýnu, ef sjóðfélagar mættu ganga úr þeim að vild og velja sér aðra. Á hitt er að líta, að skerðing

á félagafrelsi, sem talin er réttlætanleg, má ekki vera meiri en brýnasta nauðsyn krefur. Það verður þannig verkefni löggjafarvaldsins, sem valið hefur þá leið að markmiði sínu að skerða borgaraleg réttindi, að búa svo um hnútana, að frelsi til að velja milli lögmætra lífeyrissjóða valdi ekki glundroða í þjóðfélaginu eða réttindamissi einstaklinga. Ekki hefur verið sýnt fram á, að þetta sé ókleift. Þess vegna er ekki unnt að fallast á, að nauðsyn beri til þess í lýðræðislegu þjóðfélagi að takmarka rétt manna til að velja milli lífeyrissjóða, sem eru löghæfir til að ná markmiðum laga nr. 55/1980 um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda. Ber því að sýkna áfrýjanda af öllum kröfum stefnda.

### **S é r a t k v æ ð i** **Hjartar Torfasonar**

Hin lögbundna skylda til sparnaðar og réttindaöflunar með aðild að lífeyrissjóðum varðar ákvæði stjórnarskrárinnar um félagafrelsi, sbr. áður 73. gr. hennar, en nú 74. gr. Hún varðar einnig ákvæði hennar um vernd eignarréttinda, sbr. áður 67. gr., en nú 72. gr., einkum vegna þeirrar takmörkunar á ráðstöfunarrétti yfir fjármunum, sem í henni felst. Er rétt að líta til beggja þessara ákvæða við mat á réttarstöðu þeirra aðila, sem mál þetta tekur til.

Um er að ræða val á lífeyrissjóði af hálfu þriggja manna, sem töldust starfsmenn áfrýjanda, en voru jafnframt aðalhluthafar félagsins og stjórnendur. Þeir voru allir húsasmíðameistarar og neyttu þeirra réttinda til að afla tekna í skjóli hlutafélagsins með eigin vinnu, en einn þeirra sá um fjármál þess. Voru laun þeirra ekki ákveðin eftir kjarasamningum, heldur í samræmi við afkomu félagsins. Í ljósi alls þessa liggur nær að líta á þá sem atvinnurekendur en eiginlega launþega, og er það að nokkru viðurkennt af hálfu stefnda. Jafnframt leiðir þetta í ljós, að aðild þeirra að Lífeyrissjóði byggingarmanna og síðar að sjóði stefnda hafi ekki verið með öllu sjálfsgöð. Einn mannanna var félagi í Meistarafélagi húsasmiða í Reykjavík, en hinir utan þess.

Ákvæði laga nr. 55/1980 og fyrri laga nr. 9/1974 voru miðuð við, að í landinu væru starfandi sjálfstæðir lífeyrissjóðir, þar sem félagsaðild væri að undirstöðu til tengd tilteknum starfsstéttum eða

starfsgreinum, eins og raunin var, þegar þau voru sett. Þótt lögin væru mjög til þess fallin að festa þessa skipan í sessi, verða þau naumast skilin svo, að til væri ætlast, að henni yrði haldið í rígbundnum skorðum um óvissa framtíð, enda voru þau fáorð um starfsemi sjóðanna sjálfra. Var meginmarkmið laganna fremur að tryggja þátttöku allra starfandi manna í myndun viðhlítandi lífeyrisréttinda. Í lögunum var og að finna viðurkenningu þess, að öllum yrði ekki skipað sjálfkrafa í sjóði af umræddu tagi.

Á þeim tíma, sem síðan er liðinn, hefur starfsemi lífeyrissjóða þróast með ýmsum hætti og meðal annars á þann veg, að nokkuð hefur losnað um starfsgreinatengsl þeirra. Einkum er áberandi, að reynt hefur verið að sameina sjóði til að efla styrk þeirra og hagkvæmni, þótt af því hafi leitt blöndun starfsstétta, og er sjóður stefnda sjálfur þannig til orðinn. Þess eru einnig dæmi, að samþykktir einstakra sjóða geri ráð fyrir, að menn geti hafnað sjóðsaðild, sem annars ætti við, ef þeir séu félagar í sambærilegum sjóði. Í grein 3.3. í reglugerð fyrir stefnda frá 27. maí 1992 eru ákvæði þessa efnis, er varða sjálfstæða atvinnurekendur á kjarasamnings sviði aðildarféлага sjóðsins. Í þeim felst meðal annars, að þeir menn geti hætt greiðslum til sjóðsins, ef þeir gerist aðilar að öðrum samtryggingarsjóði. Ef ákvæði þessi eru byggð á gagnkvæmni af hálfu síðarnefndu sjóðanna, er til að dreifa eins konar samtryggingu meðal þessara sjóða gagnvart séreignarsjóðum í landinu, og er álitamál, hvort hún fái staðist almennt séð.

Í bréfi frá lögmanni stefnda til lögmanns áfrýjanda 7. maí 1993 var lýst yfir, að þremmenningarnir gætu nýtt sér umgetin ákvæði stefnda að meinalausu. Hins vegar gæti sjóðurinn ekki viðurkennt inngöngu þeirra í frjálsan séreignarsjóð sem lögmætt tilefni viðskilnaðar við sig.

Þegar litið er annars vegar til stöðu þeirra manna, sem hér eiga í hlut, og hins vegar til hagsmuna stefnda og sjóðfélaga hans, hvort tveggja í ljósi þeirra samfélagslegu markmiða, sem að er stefnt með lögum nr. 55/1980, verður ekki á það fallist, að stefndi eigi að geta meinað mönnunum að hætta greiðslum til sín og gerast í þess stað aðilar að Frjálsa lífeyrissjóðnum, sem einnig nýtur viðurkenningar samkvæmt lögunum, þótt skipulag hans sé annað en stefnda. Með vísan til þess, sem fyrr var rakið, og að öðru leyti til forsendna í at-

kvæði Péturs Kr. Hafstein hæstaréttardómara fellst ég á þá niðurstöðu hans, að sýkna beri áfrýjanda af öllum kröfum stefnda.

### **Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 3. mars 1995.**

Mál þetta, sem dómtekið var 10. febrúar sl., er höfðað fyrir Héraðsdómi Reykjavíkur af Sameinaða lífeyrissjóðnum, kt. 620492-2809, Suðurlandsbraut 30, Reykjavík, á hendur Trésmiðjunni K 14 hf., kt. 620586-1539, Flugumýri 6, Mosfellsbæ, með stefnu, þingfestri 9. nóvember 1993.

Dómkröfur stefnanda eru þær, að stefndi verði dæmdur til að greiða 389.368 kr. með [nánar tilgreindum dráttarvöxtum og málskostnaði].

Dómkröfur stefnda eru þær, að hann verði sýknaður af öllum kröfum stefnanda og að stefnandi verði dæmdur til að greiða stefnda málskostnað.

### **I.**

#### *Atvik máls og ágreiningsefni.*

Málsatvik eru þau, að stefndi greiddi lífeyrissjóðsiðgjöld til Lífeyrissjóðs byggingarmanna vegna þriggja starfsmanna félagsins til ársloka 1988, er greiðslum var hætt. Starfsmenn þeir, sem hér um ræðir, eru hluthafar og stjórnarmenn í stefnda, Trésmiðjunni K 14 hf., og jafnframt launþegar fyrir-tækisins.

Með bréfi, dags. 22. apríl 1991, voru hafnar innheimtuaðgerðir á hendur stefnda vegna ógreiddra iðgjalda fyrir árin 1989 og 1990.

Með bréfi stefnda, dags. 6. maí 1991, var upplýst, að hjá félaginu störfuðu eingöngu eigendur félagsins, en önnur þjónusta væri aðkeypt. Í árslok 1988 hafi verið tekin sú ákvörðun af eigendum félagsins að segja sig úr Lífeyrissjóði byggingarmanna og greiða iðgjöld í annan sjóð. Var þess óskað, að innheimtuaðgerðir yrðu felldar niður.

Á fundi stjórnar Lífeyrissjóðs byggingarmanna 28. júní 1991 var hafnað beiðni stefnda um niðurfellingu iðgjaldakröfunnar og í því efni vísað til 2. gr. laga nr. 55/1980 um skylduaðild manna að lífeyrissjóði viðkomandi starfsstéttar. Sú ákvörðun sjóðsins var kynnt stefnda með innheimtubréfi lögmanns stefnanda, dags. 20. janúar 1992.

Stefnandi, Sameinaði lífeyrissjóðurinn, tók við öllum réttindum og skyldum Lífeyrissjóðs byggingarmanna 1. júní 1992. Voru iðgjöld stefnda áætluð á grundvelli upplýsinga Kjararannsóknarnefndar um mánaðarlaun trésmiða á höfuðborgarsvæðinu tímabilið 1989 til 1992 og stefnda gefinn kostur á því með stöð í reglugerðarákvæði Sameinaða lífeyrissjóðsins að sýna fram á, að greitt væri til annars sambærilegs samtryggingarlífeyrissjóðs. Það ætti hins vegar ekki við um svonefnda „frjálsa“ lífeyrissjóði, eins og fram kemur í bréfi lögmanns stefnanda, dags. 7. maí 1993. Fyrir liggur, að þeir starfsmenn

stefnda, sem hér um ræðir, hafa lífeyristryggt sig hjá Frjálsa lífeyrissjóðnum frá árinu 1989.

Ágreiningur aðila í máli þessu lýtur að því, hvort greindum þremur stjórnarmönnum hjá stefnda, sem starfa eða hafa starfað í fyrirtækinu, sé skylt að eiga aðild að lífeyrissjóði stefnanda og greiða lífeyrисиðgjöld til hans.

## II.

### *Málsástæður og lagarök stefnanda.*

Upphafleg dómkrafa stefnanda er reist á áætlun lífeyrissjóðsins með hliðsjón af upplýsingum Kjararannsóknarnefndar um laun trésmiða á höfuðborgarsvæðinu. Nær sú áætlun til tímabilsins frá október 1989 til og með desember 1992 og er vegna þriggja manna, þeirra Einars Þorkelssonar, kt. 140937-4529, Friðþjófs Þorkelssonar, kt. 290832-2849, og Jóhanns Björnssonar, kt. 200242-3279. Í rekstri málsins lækkaði stefnandi kröfur sínar til samræmis við fram komnar upplýsingar í launaframtölum stefnda fyrir árin 1989-1992. Við sundurliðun kröfunnar er miðað við, að heildartala iðgjalda hvers launamanns skiptist jafnt milli mánaða viðkomandi ár, þar sem ekki liggi fyrir upplýsingar um annað. Frá dómkröfu stefnanda er dregin umframgreiðsla, að fjárhæð 1.224,50 kr.

Stefnandi vísar til 2. gr. laga nr. 55/1980 um starfskjör launafólks o. fl. um ábyrgð og greiðsluskyldu vinnuveitanda á umstefndum gjöldum svo og til 9. gr. reglugerðar Lífeyrissjóðs byggingarmanna, nú 9. kafla reglugerðar Sameinaða lífeyrissjóðsins, sem jafnframt kveði á um upplýsingaskyldu um af-dregin iðgjöld.

Með því að skila ekki fjármunum þeim, sem stefnda bar að draga af launum starfsmanna vegna 4% lífeyrissjóðsiðgjalda þeirra, sé álitæfni, hvort ekki hafi verið framið refsivert fjáðráttarbrof samkvæmt 247. gr. hegningarlaga nr. 19/1941.

Til stuðnings kröfu sinni um vexti og vaxtavexti vísar stefnandi til laga nr. 25/1987, sbr. og 7. gr. laga nr. 55/1980.

Krafan um málskostnað styðst við 130. gr. laga nr. 91/1991. Krafa um virðisaukaskatt á málflutningsþóknun er reist á lögum nr. 50/1988, sem kveða á um skyldu til innheimtu virðisaukaskatts í tilfellum sem þessum, en þar sem stefnandi sé eigi virðisaukaskattsskyldur, beri honum nauðsyn til þess að fá dóm fyrir skatti þessum úr hendi stefnda.

## III.

### *Málsástæður og lagarök stefnda.*

Samkvæmt 2. gr. laga nr. 55/1980 sé launamönnum og þeim, sem stunda atvinnurekstur eða sjálfstæða starfsemi, skylt að eiga aðild að lífeyrissjóði

viðkomandi starfsstéttar eða starfshóps. Atvinnurekendur sé skylt að halda eftir af launum starfsfólks síns iðgjaldshluta þess og standa hlutaðeigandi lífeyrissjóði skil á honum ásamt móttframlagi sínu. Samkvæmt 3. gr. laganna skuli tryggingarskylda innt af hendi með þátttöku í lífeyrissjóðum, eftir því sem kostur sé, og samkvæmt reglum einstakra sjóða um sjóðsaðild. Eigi maður ekki sjálfsagða aðild að sjóði samkvæmt 2. gr. laganna, mæli 3. gr. fyrir um, að hann velji sér lífeyrissjóð eftir því, sem reglur einstakra sjóða leyfa. Verði ágreiningur um, til hvaða lífeyrissjóðs iðgjöld skuli greidd, úrskurði fjármálaráðuneytið um hann, sbr. 2. gr. i. f. Í 4. gr. i. f. reglugerðar nr. 194/1981 um starfskjör launþega og skyldutryggingu lífeyrisréttinda sé tekið fram, að sé ágreiningur um, til hvaða lífeyrissjóðs iðgjöld skuli greiða, skuli þau greidd til Söfnunarsjóðs lífeyrisréttinda.

Stefndi reisir sýknukröfu sína í fyrsta lagi á því, að stefndi sé ekki réttur aðili að málinu, þar sem málið varði hagsmuni tiltekinna starfsmanna stefnda, en ekki fyrirtækisins. Í málinu sé kafið um 4% iðgjaldahlut Einars Þorkelssonar, Friðþjófs Þorkelssonar og Jóhanns Björnssonar. Þeir séu því réttir aðilar að málinu, en ekki stefndi, sem hafi enga hagsmuna að gæta af úrslitum málsins.

Þá reisir stefndi sýknukröfu sína á því, að stefnandi hafi ekki farið fram á úrskurð fjármálaráðuneytisins um ágreining málsaðila. Ákvæði 2. gr. i. f. laga nr. 50/1988 hafi því ekki verið fylgt. Beri þegar af þeirri ástæðu að sýkna stefnda af kröfu stefnanda.

Í frumvarpi til laga nr. 55/1980 komi skýrt fram, að tilgangur þeirra laga hafi einkum verið að tryggja, að öllum starfandi mönnum væri skylt að eiga aðild að lífeyrissjóði. Ástæðan hafi verið sú, að með lögum nr. 97/1979 um eftirlaun til aldraðra hafi öllum verið veittur réttur til eftirlauna, og hafi tilgangur laga nr. 55/1980 verið að tryggja, að allir starfandi menn bæru kostnað af þeim lífeyristryggingum. Áherslan liggi á því, að allir starfandi menn spari til elliáranna með greiðslu í lífeyrissjóð, en ekki á því, að greitt sé í tiltekinn sjóð. Staðfest sé af Hæstarétti Íslands, H. 1988, 1540, að fjármögnun greiðslna eftirlauna til aldraðra hafi verið á höndum allra lífeyrissjóða í landinu, einnig séreignarsjóða. Hafi svo verið fram til 1. janúar 1992, er lög nr. 80/1991 um breytingu á núgildandi lögum um eftirlaun til aldraðra nr. 2/1985 tóku gildi. Í frumvarpinu komi enn fremur fram, að ekki eigi allir menn sjálfsagða aðild að ákveðnum lífeyrissjóði, til dæmis þegar atvinnurekendur eða ýmsir þeir, sem stundi sjálfstæða starfsemi, eigi í hlut. Sé þá gert ráð fyrir, að unnt verði að velja um, til hvaða sjóðs skuli greitt, eftir því sem reglur einstakra sjóða um sjóðsaðild leyfi. Sjáist af þessu, að áherslan liggi á því, að greitt sé til lífeyrissjóðs, en ekki á því, að greitt sé til ákveðins sjóðs öðrum fremur.

Stefnandi styðji greiðsluskyldu mannanna þriggja við 2. gr. laga nr. 55/1980, 9. gr. reglugerðar Lífeyrissjóðs byggingarmanna og 9. kafla reglugerðar Sameinaða lífeyrissjóðsins. Á engan hátt sé unnt að skilja þessi ákvæði svo, að þessir lífeyrissjóðir séu lífeyrissjóðir starfsstéttar eða starfshóps, sem mennirnir séu í. Raunar sé ekkert í reglugerð Sameinaða lífeyrissjóðsins né í reglugerð Lífeyrissjóðs byggingarmanna, sem leiði til þess, að þessir lífeyrissjóðir séu sjóðir þeirrar starfsstéttar eða þess starfshóps. Meistarafélag húsasmiða í Reykjavík sé ekki meðal þeirra félaga, sem vísað sé til í 3.1. í reglugerð Sameinaða lífeyrissjóðsins, en sú grein mæli fyrir um, að taki kjarasamningar tiltekinna stéttarfélaga til launþega, skuli þeir allir vera í sjóðnum.

Mennirnir þrír séu allir hluthafar í stefnda og sitji í stjórn fyrirtækisins. Störf þeirra í þágu félagsins nái því ekki eingöngu til trésmíðastarfa. Einn þeirra, Einar, hafi m. a. með hendi fjármál og bókhald. Mennirnir taki ekki laun samkvæmt kjarasamningum neinna stéttarfélaga, heldur í samræmi við afkomu fyrirtækisins.

Fallist dómurinn ekki á framangreind rök og telji aðild mannanna þriggja að sjóði stefnanda lagaskyldu samkvæmt lögum nr. 55/1980, bendir stefnandi á eftirfarandi:

Séu ákvæði laga nr. 55/1980 túlkuð þannig, að þau skyldi menn til aðildar að tilteknum lífeyrissjóði, brjóti þau gegn 73. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944. Sú grein mæli fyrir um félagafrelsi og tiltaki, að menn eigi rétt á að stofna félög í sérhverjum löglegum tilgangi án þess að sækja um leyfi til þess. Skiptar skoðanir hafi verið um, hvort 73. gr. verndi svokallað neikvætt félagafrelsi, þ. e. frelsi til að standa utan félaga. Í dómi Mannréttindadómstóls Evrópu í máli Sigurðar A. Sigurjónssonar gegn íslenska ríkinu hafi verið talið, að neikvætt félagafrelsi væri varið af 11. gr. Evrópuráðssamnings um verndun mannréttinda og mannfrelsis. Nýlegir íslenskir dómar skýri íslensk lög til samræmis við fyrrgreinda sáttmála gagnstætt því, sem dómstólar höfðu áður gert. Lífeyrissjóðir séu félög í skilningi 73. gr. stjórnarskrár og 11. gr. mannréttindasáttmálans. Telur stefndi ótvírátt, að dómstólar muni nú túlka 73. gr. stjórnarskrárinnar til samræmis við sáttmálann og að telja verði þannig, að skylduaðild að lífeyrissjóðum með þeim hætti, sem stefnandi vilji leiða af lögum nr. 50/1988, standist ekki gagnvart 73. gr. hennar.

Í fram lagðri álitserð sé komist að þeirri niðurstöðu, að skylduaðild að tilteknum lífeyrissjóðum samrýmist ekki 11. gr. fyrrgreinds sáttmála og 73. gr. stjórnarskrárinnar.

Fyrrgreind ákvæði laga nr. 50/1988 brjóti einnig gegn 67. gr. stjórnar-

skrárinnar. Sá hluti launa starfandi manna, sem þeim sé gert að greiða til lífeyrissjóðs, sé eign, er ekki sé heimilt að svipta þá, nema skilyrðum greinarinnar sé fullnægt, þar á meðal, að fullt verð komi fyrir. Sjálfsagt megi deila um, hvort líta beri á fyrirmæli laga nr. 50/1988 sem almenna takmörkun á eignarumráðum eða sem eignarnám. Þótt lítið sé á þau sem almenna takmörkun á eignarumráðum, sé ljóst, að sú takmörkun gangi afar langt og megi jafna til eignarnáms.

Staðreynd sé, að staða margra lífeyrissjóða sé afar slæm. Við tryggingarfræðilega úttekt á Lífeyrissjóði byggingarmanna miðað við árslok 1990 hafi vantað 260% upp á eignir sjóðsins til að standa undir heildarskuldbindingum hans að teknu tilliti til framtíðariðgjalda. Upp á eignir Lífeyrissjóðs málm- og skipasmiða hafi vantað 185% samkvæmt tryggingarlegri úttekt miðað við sama tíma. Í grein 23.9. í reglugerð fyrir Sameinaða lífeyrissjóðinn komi fram, að 1. janúar 1994 skuli endurúrskurða allan lífeyri og skerða hann eða hækka með tilliti til tryggingarfræðilegrar úttektar, sem fram skuli fara miðað við 31. desember 1992. Með tilliti til stöðu sjóðanna árið 1990 virðist óumflýjanlegt, að lífeyrir verði skertur og að mennirnir þrír geti ekki vænst þess, að iðgjaldaframlög þeirra til sjóðs stefnanda muni færa þeim lífeyrisréttindi, sem svari til andvirðis framlaganna. Vegna þessa sé um ólögmdæta skerðingu á eignum að ræða, sem brjóti í bága við 67. gr. stjórnarskrárinnar. Eignaskerðingin brjóti jafnframt í bága við 1. gr. viðbótarsamnings við áðurgreindan samning um verndun mannréttinda og mannfrelsis.

Í fram lagðri skýrslu sé bent á fjölmörg atriði, sem ábótavant sé í uppbyggingu, rekstri og aðbúnaði lífeyrissjóða. Ljóst sé, að þeir, sem greiði í fjölmarga af sameignarsjóðunum, geti ekki vænst þess að fá andvirði greiðslna sinna til baka í formi lífeyris með þeim hætti, sem sjóðirnir hafi lofað. Þá er á það bent, að raunveruleg laun mannanna þriggja séu umtalsvert lægri en stefnukrafan geri ráð fyrir. Krafa stefnda um málskostnað er studd 130. gr. laga nr. 91/1991.

Fullyrðingu stefnanda í stefnu um hugsanlegt fjárdráttarbrott stefnda er harðlega mótmælt. Mennirnir þrír kjósi að fullnægja greiðsluskyldu sinni í lífeyrissjóð með greiðslu í Frjálsa lífeyrissjóðinn í stað sjóðs stefnanda. Í málinu liggja fyrir gögn um inneign þeirra í þeim sjóði.

#### IV.

##### *Niðurstaða.*

Stefndi reisir sýknukröfu sína í fyrsta lagi á aðildarskorti, þar sem málið varði hagsmuni tiltekinna starfsmanna stefnda, en ekki fyrirtækisins. Sam-

kvæmt 2. gr. laga nr. 55/1980 um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda er atvinnurekendum skylt að halda eftir af launum starfsfólks síns iðgjaldshluta þess og standa viðkomandi lífeyrissjóði skil á honum ásamt mótframlagi sínu. Fyrir liggur, að stefnandi er með málsókn þessari að gera kröfu til þess, að stefndi greiði stefnanda 4% iðgjaldshluta tiltekinna starfsmanna sinna. Er stefndi því réttur aðili málsins.

Þá verður krafa stefnda um sýknu ekki byggð á þeirri málsástæðu, að ekki hafi verið leitað úrskurðar fjármálaráðuneytisins um ágreining málsaðila í samræmi við ákvæði 2. gr. laga nr. 55/1980. Þar er um frávísunaratriði að ræða, sem ekki verður tekin afstaða til án kröfu.

Þá reisir stefndi sýknukröfu sína á því, að ákvæði laga skyldi mennina þrjá ekki til aðildar að tilteknum lífeyrissjóði. Í 1. mgr. 2. gr. laga nr. 55/1980 er kveðið á um það, að öllum launamönnum og þeim, sem stunda atvinnurekstur eða sjálfstæða starfsemi, sé rétt og skylt að eiga aðild að lífeyrissjóði viðkomandi starfsstéttar eða starfshóps, enda starfi lífeyrissjóðurinn samkvæmt sérstökum lögum eða reglugerð, sem staðfest hafi verið af fjármálaráðuneytinu. Menn þeir, sem hér um ræðir, eru starfsmenn stefnda og því launamenn í skilningi lagaákvæðisins. Þeir áttu aðild að Lífeyrissjóði byggingarmanna í samræmi við starfsgrein sína, trésmíði, sem ekki liggur fyrir, að breyst hafi eftir yfirtöku stefnanda á réttindum og skyldum þess sjóðs. Verður því ekki annað séð en þeir gegni störfum, sem nú falla undir grein 3.3. í reglugerð Sameinaða lífeyrissjóðsins. Þeim er því skylt samkvæmt greindu lagaákvæði að eiga aðild að þeim sjóði, sem starfar samkvæmt reglugerð staðfestri af fjármálaráðuneytinu.

Loks heldur stefndi því fram, að lögbundin skylduadild greindra manna að sjóði stefnanda sé andstæð 67. og 73. gr. stjórnarskrárinnar um friðhelgi eignarréttarins og félagafrelsi. Með lögunum væri þá brotið gegn 11. gr. Mannréttindasáttmála Evrópu og 1. gr. viðauka nr. 1 við þann samning. Sú skylda, sem lögð er á launþega og þá, er hafa með höndum sjálfstæða starfsemi samkvæmt lögum nr. 55/1980 til að afla sér lífeyrisréttinda með hluta launa sinna, felur í sér almenna takmörkun á eignarumráðum, en ekki eignarnám. Sú takmörkun er lögbundin og leggst jafnt á þá, sem hún tekur til og eins er ástatt um, og menn ávinna sér jafnframt sérstök réttindi. Samkvæmt því verður að telja, að fyrrgreind ákvæði laga nr. 55/1980 um skyldu til að greiða í lífeyrissjóð samrýmist grundvallarreglum um friðhelgi eignarréttarins og brjóti ekki í bága við 67. gr. stjórnarskrárinnar, þótt hún sé skýrð í samræmi við 1. gr. í viðauka nr. 1 við Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994 um löggildingu hans. Þá verður ekki heldur á það sjónarmið fallist, að óvissa um getu lífeyrissjóða, þ. m. t. stefnanda, til að

greiða lífeyri í samræmi við framlög sjóðfélaga leiði til þess, að um ólög-mæta skerðingu á eignum sé að ræða, sem brjóti í bága við 67. gr. stjórnar-skrárinnar.

Í greinargerð með frumvarpi til laga nr. 55/1980 kemur fram, að við undirbúning og samþykkt laga nr. 97/1979 um eftirlaun aldraðra hafi verið gert ráð fyrir, að nauðsynlegt væri, að í viðbót yrðu sett í lög ákvæði um skylduaðild að lífeyrissjóðum. Um þetta segir nánar svo í greinargerðinni: „Eftir gildistöku eftirlaunalaganna er því óhjákvæmilegt, að þegar verði komið á skylduaðild að lífeyrissjóði fyrir þá starfandi menn, sem þátttöku-skylda nær enn ekki til samkvæmt lögum eða kjarasamningum. Tilgangur þessarar lagasetningar, sem hér er gerð tillaga um, er þannig að tryggja, að allir starfandi menn beri á sama hátt kostnað af lífeyristryggingum, eftir að nær öllum landsmönnum hefur verið tryggður sá lágmarksréttur til eftir-launa, sem felst í lögunum um eftirlaun aldraðra.“ Þegar virtur er þessi til-gangur laganna og þeir almannahagsmunir, sem þar búa að baki, verður ekki talið, að lögbundin skylduaðild að lífeyrissjóðum sé andstæð 73. gr. stjórnarskrárinnar um félagafrælsi, þrátt fyrir það að greinin sé skýrð til samræmis við 11. gr. Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994.

Samkvæmt framansögðu er ekki fallist á sýknuástæður stefnda í máli þessu, og hefur tryggingarskyldu samkvæmt 3. gr. laga nr. 55/1980 varðandi þá menn, sem hér um ræðir, ekki verið fullnægt með greiðslu í Frjálsa líf-eyrissjóðinn, enda er félagsaðild í þeim sjóði bundin við þá, sem ekki eru lögskyldaðir til að vera í öðrum lífeyrissjóðum, sbr. 3. gr. reglugerðar, sem um þann sjóð gildir. Stefnda ber því að greiða stefnanda iðgjöld á grund-velli ákvæða laga nr. 55/1980 og reglugerðar nr. 194/1981 um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda og samkvæmt reglugerð fyrir Sameinaða lífeyrissjóðinn.

Mótmæli stefnda við kröfugerð stefnanda um fjárhæðir á tímabilinu frá 10. febrúar 1989 til 10. nóvember 1989, sem fyrst voru sett fram við munn-legan málflutning 10. febrúar sl., verða ekki tekin til greina með vísan til 5. mgr. 101. gr. laga nr. 91/1991. Að öðru leyti hafa ekki verið höfð uppi and-mæli við endanlegri kröfugerð stefnanda, sem taka ber til greina. Verður stefndi því dæmdur til að greiða stefnanda 389.368 kr. og með þeim dráttar-vöxtum, sem krafist er og nánar greinir í dómsorði.

Þá ber að dæma stefnda til að greiða stefnanda málskostnað, sem telst hæfilega ákveðinn 170.000 kr. Hefur þá verið tekið tillit til virðisaukaskatts, sem greiða ber af málflutningsþóknun.

Eggert Óskarsson héraðsdómari kvað upp dóm þennan.

## D ó m s o r ð:

Stefndi, Trésmiðjan K 14 hf., greiði stefnanda, Sameinaða lífeyris-sjóðnum, 389.368 kr. með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxta-laga nr. 25/1987 af 6.801,34 kr. frá 10.2. 1989 til 10.3. 1989, af 13.602,68 kr. frá þ. d. til 10.4. 1989, af 20.404,02 kr. frá þ. d. til 10.5. 1989, af 27.205,36 kr. frá þ. d. til 10.6. 1989, af 34.006,70 kr. frá þ. d. til 10.7. 1989, af 40.808,04 kr. frá þ. d. til 10.8. 1989, af 47.609,38 kr. frá þ. d. til 10.9. 1989, af 54.410,72 kr. frá þ. d. til 10.10. 1989, af 61.212,06 kr. frá þ. d. til 10.11. 1989, af 68.013,40 kr. frá þ. d. til 10.12. 1989, af 74.814,74 kr. frá þ. d. til 10.1. 1990, af 81.616,00 kr. frá þ. d. til 10.2. 1990, af 91.479,00 kr. frá þ. d. til 10.3. 1990, af 101.342,00 kr. frá þ. d. til 10.4. 1990, af 111.205,00 kr. frá þ. d. til 10.5. 1990, af 121.068,00 kr. frá þ. d. til 10.6. 1990, af 130.931,00 kr. frá þ. d. til 10.7. 1990, af 140.794,00 kr. frá þ. d. til 10.8. 1990, af 150.657,00 kr. frá þ. d. til 10.9. 1990, af 160.520,00 kr. frá þ. d. til 10.10. 1990, af 170.383,00 kr. frá þ. d. til 10.11. 1990, af 180.246,00 kr. frá þ. d. til 10.12. 1990, af 190.109,00 kr. frá þ. d. til 10.1. 1991, af 199.972,00 kr. frá þ. d. til 10.2. 1991, af 209.322,00 kr. frá þ. d. til 10.3. 1991, af 218.672,00 kr. frá þ. d. til 10.4. 1991, af 228.022,00 kr. frá þ. d. til 10.5. 1991, af 237.372,00 kr. frá þ. d. til 10.6. 1991, af 246.722,00 kr. frá þ. d. til 10.7. 1991, af 256.072,00 kr. frá þ. d. til 10.8. 1991, af 265.422,00 kr. frá þ. d. til 10.9. 1991, af 274.722,00 kr. frá þ. d. til 10.10. 1991, af 284.122,00 kr. frá þ. d. til 10.11. 1991, af 293.472,00 kr. frá þ. d. til 10.12. 1991, af 302.822,00 kr. frá þ. d. til 10.1. 1992, af 312.172,00 kr. frá þ. d. til 10.2. 1992, af 318.605,00 kr. frá þ. d. til 10.3. 1992, af 325.038,00 kr. frá þ. d. til 10.4. 1992, af 331.471,00 kr. frá þ. d. til 10.5. 1992, af 337.904,00 kr. frá þ. d. til 10.6. 1992, af 344.337,00 kr. frá þ. d. til 10.7. 1992, af 350.770,00 kr. frá þ. d. til 10.8. 1992, af 357.203,00 kr. frá þ. d. til 10.9. 1992, af 363.636,00 kr. frá þ. d. til 10.10. 1992, af 370.069,00 kr. frá þ. d. til 10.11. 1992, af 376.502,00 kr. frá þ. d. til 10.12. 1992, af 382.935,00 kr. frá þ. d. til 10.1. 1993 og af 389.368,00 kr. frá þ. d. til greiðsludags, allt að frádregnum 1.224,50 kr. og 170.000 kr. í málskostnað.

---